

Розділ



МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9.

Хомутенко Л.І., к.е.н., доцент Української академії банківської справи

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В статті розглядаються фактори, що визначають конкретні позиції країни у світовій економічній системі та аналізуються їх вплив на розширення експортних можливостей та розвиток зовнішньоекономічної сфери України в цілому. Автор висвітлює негативні тенденції та проблеми у зовнішньоекономічних зв'язках України.

Ключові слова: інтеграція, зовнішньоекономічні відносини, міжнародне співробітництво.

Існує певна сукупність факторів, які більшою чи меншою мірою впливають на розвиток світогосподарських зв'язків, розширення експортних можливостей, зумовлюючи місце країни у світовій економічній системі. Це, так би мовити, природні і набуті конкурентні переваги. До них належать: геополітичне положення і внутрішній ринок; природні ресурси і природні умови; трудові ресурси; історичний фактор; науково-технічний прогрес; законодавчі умови тощо.

Оскільки дія різноманітних факторів на зовнішньоекономічні результати нерівноцінна, тому можна виділити основні і другорядні фактори, які визначають конкретні позиції країни у світовому просторі. Необхідно зазначити, що у світі постійно відбувається переоцінка значення цих факторів у міжнародному поділі праці.

Розглянемо дію вищезазначених чинників на зовнішньоекономічні відносини України. Важливим фактором, який сприяє розвитку світогосподарських зв'язків України, є її вигідне геополітичне положення і місткий внутрішній ринок. Україна займає значну територію на південному сході Європи, має вихід до Азовського й Чорного морів, знаходиться на перехресті торгових шляхів, що зумовлює існування розвинутої транспортної інфраструктури. Тому подальший розвиток транспортної системи повинен бути одним із пріо-

ритетів держави. Чим більше країна, тим ширший її внутрішній ринок, тим більші можливості економічного розвитку вона має. Тому невеликі країни мають підвищені вимоги щодо завезення імпортованих товарів, для виробництва яких у них нема необхідних умов. За умов інтенсивного розвитку науково-технічної революції та інтернаціоналізації господарчих процесів, взаємозалежності і взаємодії країн розв'язання цього питання не є проблемою для держави.

З точною оцінкою ресурсів безпосередньо пов'язана оцінка реальних можливостей участі України в світовому господарстві.

Існуючі природні ресурси та умови в Україні забезпечили їй експорт паливно-сировинних ресурсів, які становлять основну частину вітчизняного експорту. Інша картина стосовно цього в промислово розвинутих країнах. Ми ж змушені бути марнотратними й основну частину валютних надходжень по цій групі товарів отримуємо за невідтворюючі ресурси. Більше того, відповідно до існуючих оцінок добувній галузі знаходяться на межі своїх можливостей. Україна є постачальником на зовнішній ринок залізної і марганцевої руд, чорних металів, ртуті, урану, коксуючого вугілля, будівельних матеріалів. Але поряд з цим має місце дефіцит паливно-енергетичних ресурсів, де майже половина потреб країни в них (47,1 %) покривається за раху-

нок імпорту. Частка власних ресурсів нафти і газу становить лише відповідно 8,1 та 28,6 відсотка. В той же час на виробництво основних видів промислової продукції витрачається енергоресурсів в 3-5 разів більше, ніж у розвинутих країнах світу. Саме тому необхідно, по-перше, впроваджувати ефективну політику енергозбереження у всі галузі господарчого комплексу, проводити диверсифікацію імпортних джерел постачання енергоносіїв, щоб надійно забезпечити економічну безпеку країни; по-друге, збільшувати власне добування нафти й газу, сприяючи розвитку вітчизняного ринку. Незважаючи на значний спад вугледобування за допомогою підтримки державою вугільної промисловості та її реструктуризації Україна все ж може повністю забезпечити вчасні потреби у вугіллі без залучення імпорту.

Необхідно також прагнути змінити товарну структуру експорту, враховуючи при цьому несприятливе прогнозування динаміки світових цін на сировинні товари, збільшення частини високотехнологічної продукції, експорт якої дає більші валютні надходження, ніж вивіз сировини. Однак, не маючи можливості в короткий термін кардинально змінити сировинну спрямованість експортного потенціалу, необхідно, в крайньому разі, підвищувати ступінь обробки сировини, що експортується.

Існуючі потенційні можливості дозволяють Україні експортувати дефіцитні на світових ринках зерно, цукор, олію тощо. За допомогою залучення іноземних інвестицій у переробну промисловість і сільське господарство країна має можливість збільшити експорт конкурентоспроможної продукції.

Природно-кліматичні умови, історико-культурні й національно-етнографічні ресурси сприяють розвитку туризму в Україні. Загальна площа придатних для туризму й відпочинку природних ландшафтів становить 9,4 млн. га, нараховується більше 125 тисяч пам'яток археології, архітектури, містобудування, історії і мистецтва, сотні музеїв.

Одним із факторів, який визначає місце країни в світовому господарстві, є трудові ресурси. В основному, вони розглядаються з точки зору дешевизни або дорожнечі. Якщо раніше вважалося, що країни з більш дешевою робочою силою знаходяться в більш вигідному становищі, то з впливом науково-технічного прогресу значення цього показника зменшується. Україна забезпечена повною мірою трудовими ресурсами, що характеризуються дешевою робочою силою. В той же час на світових ринках в останні роки значно відчувається конкуренція промислових товарів і країн із порівняно низькою оплатою праці. До Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню, Гонконгу тепер приєдналися Бразилія, Пакистан, Малайзія та інші менш розвинуті країни. Тому перспективи торгівлі трудомісткою українською продукцією, в тому числі й продукцією з інших країн СНД, значно погіршилися. Відносно низькі питомі витрати на робочу силу вже не є тією конкурентною перевагою, якою вони були до останнього часу. Сучасне експортне капіталомістке виробництво, яке вимагає досконалої технології, стає відносно менш трудомістким. Більшою мірою сьогодні висуваються

вимоги до високопрофесійних трудових ресурсів, хоча вони й відрізняються високою вартістю. А якщо до вищезазначеного додати низьку трудову дисципліну, соціальний менталітет, ставлення до праці, організації та управління виробництвом, то необхідно констатувати, що робоча сила не відповідає тим вимогам, які висувають до неї світові виробники. Значне розповсюдження в промислово розвинутих країнах електронних та інформаційних технологій, з огляду на їх трудозберігаючий ефект, також ставить під сумнів конкурентні переваги за рахунок дешевої робочої сили.

Особливо актуальним і важливим на сучасному етапі є питання: який науково-технічний потенціал мають країни і якими темпами йде науково-технічний розвиток. Світове господарство стає все більш багатограним, збільшується роль нового міжнародного поділу праці. Теорії "настигаючого" розвитку, які були актуальними раніше, сьогодні не виправдовують себе. В першу чергу, стоїть завдання визначення конкретного майбутнього місця країни в світовій ієрархії.

Розвиток науки для України – це реальний шлях до світового співтовариства через піднесення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Саме наука є головною силою, на думку М. Портера, розвинуті або набуті чинники конкурентної переваги, які мають вирішальне значення в конкурентній боротьбі [2]. Освоєння новітніх технологій, постійний науковий пошук мають величезне значення. Українська наука має високі досягнення в академічній і галузевій науці, перш за все, в її прикладних, інженерних секторах. Ряд високоефективних і конкурентоспроможних розробок існує в галузі зварювального виробництва, порошкової металургії, створення штучних матеріалів, програмного забезпечення та інших сферах. Однак розвиток сектора "research and development" стримується відсталістю експериментальної бази, великим дефіцитом матеріалів, низьким фінансуванням науки, зниженням обсягів використання науково-технічних досягнень у виробництві. Проблема полягає в тому, щоб "відкриття" України світу проходило менш проблематично, забезпечувало незалежний розвиток і достатню економічну безпеку, а для цього необхідно переходити у постіндустріальну фазу. Важливе значення у зовнішньоекономічному співробітництві для України має історичний фактор. Історично склалося, що господарський комплекс України розвивався в нерозривному органічному зв'язку з економікою колишнього СРСР.

Створення інтегрованої світової економіки передбачає перехід на новий рівень світогосподарських зв'язків з метою забезпечення найбільш раціонального й ефективного використання світових ресурсів, стабільного взаємовигідного співробітництва. Інтеграційні тенденції в міжнародних економічних відносинах, взаємне "пророщування" національних господарств посилюються у всіх напрямках. Інтеграційний процес в останні роки охопив практично всі континенти, зумовлюючи утворення регіональних і субрегіональних торгово-економічних блоків. Саме тому при всій важливості розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з "далеким" зарубіжжям була б неприпустимою помилкою втрата неосяжного ринку СНД. Відносини

слов'янських народів, які склалися століттями, а також традиції змусять рано чи пізно шукати шляхи відновлення і розвитку традиційних господарських зв'язків. Тільки прийняття узгоджених рішень стосовно найважливіших питань економічної політики допоможе країнам СНД зберегти контроль на своїх ринках, створити сприятливі умови для розвитку і гармонійного доповнення національних господарств, протидіяти жорсткій конкуренції західних інтеграційних угруповань.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що світовий ринок як розвинута сфера обміну між країнам, заснована на міжнародному поділі праці, визначає характер відносин, гостру конкурентну боротьбу як сфери прикладення капіталу, ринки збуту, джерела сировини. Якщо на національному ринку рух товарів зумовлюється лише внутрішніми факторами, то на світовий ринок суттєво впливає міжнародна ситуація, зовнішньоекономічна політика міжнародних економічних організацій західних держав. Велике значення для світової економічної системи і розвитку світогосподарських зв'язків мають наслідки глобалізації. Виникає глобальна ієрархічна структура політичної і економічної влади, в якій всі держави взаємопов'язані, але різною мірою. Відповідно й ступінь самостійності держав неоднаковий. Становище країни, людини зале-

жить не тільки і не стільки від рішень національних урядів, скільки від дій інших держав, політики світових фінансових центрів і різних сил світового ринку. Це стосується власне економічної сфери, а також міжнародної безпеки, захисту навколишнього середовища і т. ін. Зростає значення проблем, які жодна з держав самостійно вирішити не може [1].

Глобалізація відкриває нові можливості розвитку на підставі використання переваг міжнародного поділу праці. Але це стихійний і надзвичайно суперечливий процес, який змушує по-новому сприймати й оцінювати різницю між країнами світу з точки зору їх положення відносно одна одної і належних факторів відтворення життя: розміру території, чисельності і густоти населення, природних умов й ресурсів, їх доступності і т. ін. Ці обставини зумовили значну нерівність стартових умов економічного розвитку в епоху індустріалізації, утворивши певною мірою існуючу сьогодні прірву між Північчю й Півднем. Але, значення природних факторів відносно зменшується в міру того, як зростає роль набутих факторів – виробничих активів, кваліфікації робочої сили, технологічних знань. Потенціал соціально-економічного розвитку залежить також від історичних умов існування держави та внутрішньополітичних умов.

Список літератури

1. Вебер А. Актуальные вопросы глобализации. Круглый стол. // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 5. – С. 48.
2. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Междунар. отношения, 1993. – С. 97-101.

Summary

The factors, determining competitive advantages of the country in development of its world economic connections are considered in the article. The author analyzes influence of these factors of development of foreign economic relations of Ukraine. In the article problems and difficulties of entry of Ukraine in world space are considered.